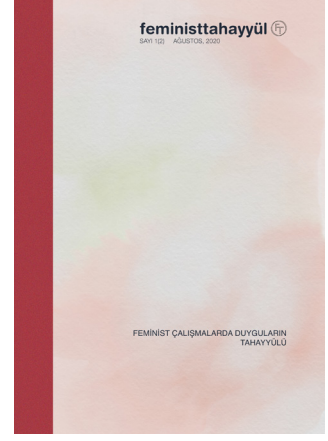


Ütülü Vücut Kırışık Dil: Performans Sanatlarının
Yöntemleriyle Bedensel Bellek Çalışması.

N. Eda Erçin

Feminist Tahayyül, 1(2): 263-281.
(Araştırma Notu)

© Bu eser ancak referans verilerek kullanılabilir ve izin
almaksızın çoğaltılamaz.

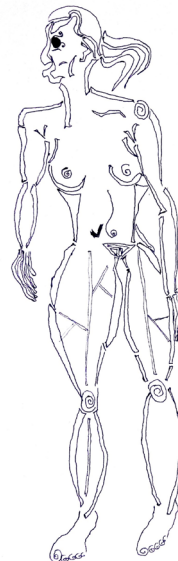
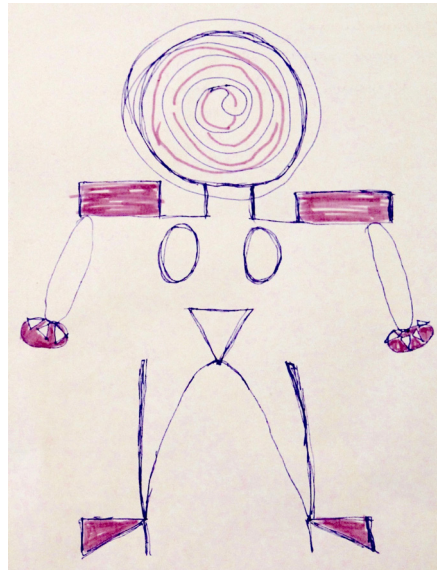




Ütülü Vücut Kırışık Dil: Performans Sanatlarının Yöntemleriyle Bedensel Bellek Çalışması

N. Eda Erçin¹

Vücudu çözümlemeli bir yöntem olarak kullandığımızda elimize ne geçtiğini sormakta fayda var. Neden kişileri ya da insanı çalışmıyoruz da, vücutlar (ya da bedenler) üzerine çalışıyoruz? [...] Vücut, bir kişinin teni, maddeselliği, şekli veya biyolojisini ve bunların kültürle nasıl çatıştıklarını, onunla ne tip bir bağlantı kurduklarını ve onu nasıl inşa ettiklerini düşünmenin bir yolu, bir metodudur. (Conroy, 2010: 32)



Fotoğraf 1 ve 2: Bedensel tarih egzersizi: üç nesilli vücut haritaları (*anneannem, annem ve ben*), fiziksel otobi-yografik tiyatro atölyesi, Ankara, Temmuz 2014, yürütücü: N. Eda Erçin

Sert bir öz eleştiriyi başlayalım. Bu yazı yayınlanması için yazdığım akademik içerikli ilk Türkçe yazı.² Bunun eş zamanlı olarak yarattığı özgürlük, hafifleme, şüphe ve gerginlik hissini

¹ Dr., Louisiana State University, nercin1@lsu.edu

² 2001'de yüksek öğrenimime İngilizce Sosyoloji okuyarak başladım ve on dokuz yıldır doktora derecem dâhil akademik bilgiyi çoğunlukla ana dilim dışında tükettim ve hemen hemen her zaman o ikinci dilde ürettim.



yazının kendisinden ve konu edindiği metodolojiden ayrı değerlendirmek mümkün değil. Daha sonra dönmek niyetiyle bunu bir kenara koyalım. Yazının amacı bedensel (*corporeal*) feminizm (Grosz, 1994), algının fenomenolojisi (Merleau-Ponty, 1962) ve yeni materyalizmden beslenen bir metodolojide vücudun, dilin, katılımcı öznelerin ve araştırmacının saha içindeki rolleri, etkileşimleri ve duygulamaları üzerine konuşmak; onları birer araç olmaktan çıkarıp, eyleyen, onaran ve yaratan birer aktör olarak konumlandırmak. Bunu yapmak için, Exeter Üniversitesi Drama bölümü çağdaş performans sanatları alanında tamamladığım doktora tezimin ilk projesi olan ve çok kültürlü geniş bir kadın grubuyla yürüttüğüm, “Vücutum Hangi Dili Konuşuyor”³ adlı performansa dayalı saha çalışmamı düşünümSELLİK pratiklerini ortaya seren çeşitli sorular üzerinden değerlendireceğim. Doktora tezimin ana başlığı, “Bekareti Oynamak: Çağdaş Türkiye ve Ötesinde Dişi Bedenselliği ve Bedensel Hafızanın Uygulamalı Sorgulaması”.⁴

(Başlığı çevirirken *soluk soluğa kaldım.*)

I. Potansiyel başlıklar

(Aşağıdaki her başlığı bu yazı için düşündüm.)

- Performans araştırmaları nedir?
- Bir şeyi vücut yoluyla bilmek ne demektir? Bu bilgi nasıl adlandırılır ve paylaşılır?

³ Bu çalışma 2014 ve 2015 yıllarında İngiltere’de ve Türkiye’de yürüttüğüm fiziksel, otobiyografik, post-dramatik performans ve stilize olmayan dans teknikleri kullandığım bir dizi stüdyo deneyini ve tiyatro atölye çalışmalarını kapsıyor. Çalışmanın katılımcıları profesyonel veya amatör olarak performans sanatları konusunda eğitilmiş, deneyimli ya da ilgili, 25 ile 45 yaşları arasında, ekonomik bağımsızlığı olan, evli, bekâr, çocuklu veya çocuksuz yaklaşık elli çalışan kadından oluşuyor. Araştırmanın Ankara ayağında en uzun soluklu beraber çalıştığım yaklaşık elli çalışan kadından oluşuyor. Araştırmanın Ankara ayağında en uzun soluklu beraber çalıştığım ve araştırmaya eşsiz katkısı olan Aylin Saraç, Ayşe Akçay, Meriç Coşar, Eda Çalgüner, Yasemin Yanar Karamişe, Demet Akusta Koçer, Mukaddes Pekgöz, Selen Uncular, Özge Yıldırım ve Cansu Yumuşak’a, ayrıca bizi Ankara’da evimizde gibi ağırlayan Tiyatro 1112 Garaj’a yürekten teşekkür ediyorum.

⁴ Doktora tezimin orijinal adı: *Virginity as Performance: A practice-based inquiry on (female) embodiment and memory in contemporary Turkey and beyond* (2020), University of Exeter (funded by the International Doctorate Studentship of College of Humanities, University of Exeter; supervised by Natasha Lushetich).



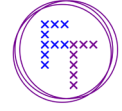
- Vücudu ilgilendiren bir konuyu vücutsuz metotlarla çalış-a-ma-mak
- Katılımcıyı güçlendiren, iyileştiren ve politikleştiren bir saha nasıl tasarlanır?
- Sahada dilin, vücudun ve duygunun kapladığı alan
- Vücutlaşmış bellek: Fiziksel ve kolektif bir eylem olarak hatırlamak
- Kimin dilinde araştırma yapıyoruz, yazıyoruz ve paylaşıyoruz?
- Sözsüz bilgiyi meşrulaştırmak zorunda mıyız?
- Sanatsal metodu sosyal bir araştırmada kullanınca eksik sanat mı yaratmış oluyoruz?

II. Ne üzerine çalışıyorum?

Cinsiyet bedeni kurar ve kurgular; beden algımız ve deneyimimiz cinsiyetli oluşumuzdan sıyrılmaz, ayrı değerlendirilemez (Butler, 1990). Erkek ve kadın ikiliği üzerine inşa edilmiş modern toplumsal cinsiyetin, bedeni kurgularken en sık kullandığı araçlardan biri de temizlik ve saflık kurgusudur ve bu kurgunun her cinsiyet için ayrı tanımlanmış sembolik ve *performatif* (eyleme dayalı ve cezai sonuçları olan) anlamları vardır. Bekaret kadın bedenini erkek bedeninden ayırarak “şeyleştirilen” bu söylemsel araçlardan biridir. Ancak bedeni ve bedenler arasındaki ilişkiyi ve sınırları doğrudan etkileyen bu kavramı vücut merkezli bir bakış açısıyla çalışan araştırmalar yok denecek derecede azdır.⁵ Vücut toplumsal yargının ve baskın popüler söylemin en çok yerdığı, müdahale ettiği, yönetmekte hak gördüğü ve yaraladığı alanlardan biridir. Bu durum bedene odaklanan bir araştırma yürütmeyi hem etik hem de pratik anlamda epey zorlaştırır.

Tezin başlığındaki “bekareti oynamak” ibaresi, bakirelik ya da bakireler üzerine yazılmış bir metni ya da bekareti anlatan kişisel hikâyeleri sahneye koymak gibi bir metottan söz

⁵ Gül Özyeğin’in adını “Bekaret Maskeleri” olarak çevirebileceğim (“Virginal Facades: Sexual Freedom and Guilt among Young Turkish”) 2009 yılındaki çalışması bekareti bir performans olarak kavramsallaştıran önemli kalitatif sosyolojik bir araştırmadır.



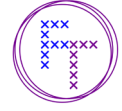
etmiyor. Burada oynamak (*to perform*) kavramını gündelik hayatta sahip olduğumuz sosyal rollerden birini üstleniş ve gösteriş biçimimiz sırasındaki bir seri eylemi ve ritüeli ifade etmek için kullanıyorum (Goffman 1990 [1959], Schechner 2002). Bu anlamda araştırmanın amacı bir kavramı tanımlamak değil (örneğin “bekaret nedir?” diye sormak değil) ama ondan etkilene biçimlerimize ve bedensel belleğimizde bıraktığı izlere bakmak (yani “bekaret bize ne yapar?” sorusuna cevap aramak). Bekareten farklı etkileniş biçimlerimizi ortaya koymak için onu cinsellik alanından çıkarıp daha geniş bir gündeliğe yaydığımızda, (hem somut hem de soyut anlamda) saflık, temizlik, masumiyet, gençlik ve güzellik kavramlarıyla karşı karşıya kalıyoruz. Eril dilin bekaret temsilleri kadınlığı kaçınılmaz bir kaybın ürünü olarak resmediyor. Kadının bedensel tarihini ve fiziksel öznelliğini, eksilmek, bozulmak, tazeliğini yitirmek ve dejenere olmak üzerinden kurgulayan bu eril dili yeniden üretmemek için bekarete belki de cinsellikten daha geniş olarak gündelik ve *performatif* alanda bakmak gerekiyor. Araştırma, özneye ve (akılla bedeni ayırmadan birbiri içinde barındıran) vücuda öncelik veren bir yaklaşımla, bekaret kavramını geniş bir temizlik ve saflık alanının içine yerleştirip, onun iz düşümlerini gündelik eylemlerin, sözlerin, jest ve mimiklerin içinde arıyor ve kolektif hafızada yer etmiş yanlı ve şiddet üreten anlamlarını sarsmayı amaçlıyor. Ama bu amaç kolay ulaşılabilir değil elbet. İngiltere’deki katılımcılarımdan birinin bir atölye çalışması sırasında dediği şey kulağımda çınlıyor: “Bekareti neden tecavüzden bağımsız düşünemiyorum?”

III. Metodolojik serzenişler: “Vücut-merkezli” araştırma ne demektir?

(*Feminist bir şeyden bahsediyorsunuz değil mi?*)

Vücut-merkezli araştırmayı,⁶ hocam Ulus Baker’in (2010) kanaatler sosyolojisinden imajlar ve duygular sosyolojisine geçiş çağrısının bir parçası ya da bir sonraki aşaması olarak konumlandırıyorum. Tiyatro, dans, performans ve uygulamalı drama araştırmalarının kullandığı

⁶ Vücut-merkezli araştırma kavramını “body-centred research” (Parker-Starbuck ve Mock, 2011) ve “embodied research” (Spatz, 2015) kavramları ve pratiklerini ifade etmek için kullanıyorum.



birçok metodu bu şemsiye altında değerlendirmek mümkün. Belli bir tip vücut olmanın kişi için nasıl bir deneyim olduğuna odaklanan, araştırma katılımcılarının kendilerini nesneleştirilmiş hissetmedikleri, tekrar etmenin, hata yapmanın ya da fikrini değiştirmenin olağan görüldüğü ve hepsinden önemlisi bilginin sözlü ya da yazılı fikirlerle sınırlı kalmayıp, söze dökülemeyen imgeler, hareketler, sesler gibi dışa vurumları ve bunların oluşturduğu duyuşsal kompozisyonları içine aldığı bir atmosferden bahsediyorum. Bedeni konuşmak ve bedenle ilgili sorular sormak değil de, bir beden olduğumuzu hatırlatıp öne çıkaracak ve daha sonra ne tip bir beden olduğumuzu ve bir beden olarak dışarıdan neden ve nasıl algılandığımızı sorgulatacak bir saha bu. Amacım katılımcıları şaşırtacak, canlı ve aktif tutacak, onları kavramsal olarak düşünmekten çok, hareket ettirecek, ani ve içten tepkiler verdirtecek ve yargılanmaktan korkmadıkları bir ortamda beraber çalışmaya yönlendirecek egzersizler tasarlamak, uygulamak ve ortaya bazı ürünler çıkarmak. Bunun için öykülendirmeyi, konuşarak ifade etmeyi ve görme duyusunu erteleyip, fiziksel hareketliliği ve beş duyuyu öne çıkaran fenomenolojik ve feminist bir saha çalışması tasarladım.

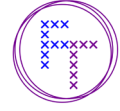
IV. Benimle çalışanlar ne diyorlar?

Bulaşık süngeri mi bu? Bu pamuk. Bu kurumuş meyve mi?

(Şöyle yapsak, gördüğün şeylerin isimlerini söyleyerek değil de, sanki onları ilk kez görüyormuş gibi duyularını kullanarak ne olduklarını araştırırsan? Çocukların yaptığı gibi. Dokunarak, koklayarak...)

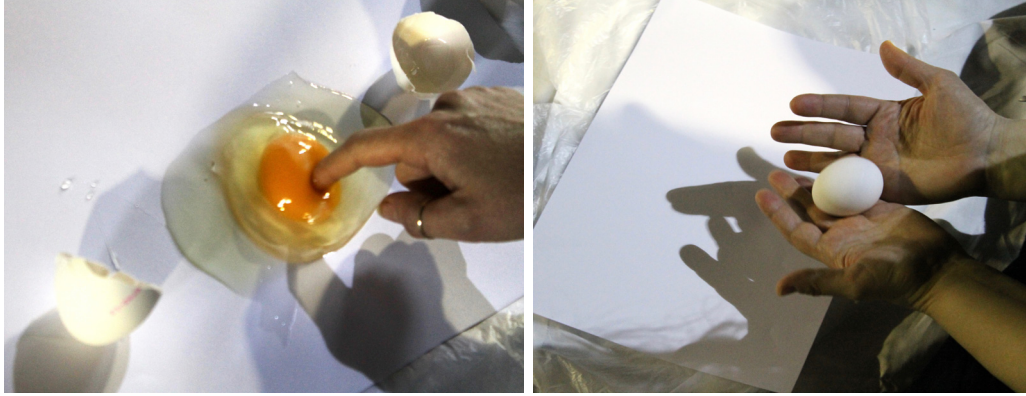
Çocuk gibi mi? *(yumurtayı tepeden büyük bir hırsla yere atar ve masaya yapıştırır; sonra da gülmeye başlar)* Al sana ilk defa görmüş çocuk gibi!

Niye dokunmak zorundayım? Görüyorum işte hepsini, biliyorum zaten bir çoğunun ne olduğunu. Hepsi gündelik şeyler, aralarında özel bir şeyler yok ki.



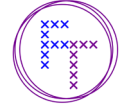
A bu ne? (*kurumuş yosuna dokunur*) Suşi yaptıkları şey mi bu? (*koklar*) Ay, yağlı, yapış yapış bir şey bu. Islak mendili verir misin hemen?

Yumurta mı? Çiğ yumurtayı hiç sevmem. Böyle sümük gibi şeylerden çok öğrenirim. Yemek bile pişirirken kırarım hemen atarım pisliğini, gözümün önünde istemem. Bir de kokar zaten o.



Fotoğraf 3 ve 4. Nesnelere yeniden karşılaşma egzersizi: yumurtayla ilk tanışma, fiziksel otobiyografik tiyatro atölyesi, Ankara, Ocak 2015, yürütücü: N. Eda Erçin

Metodolojik tasarımın çıkış noktası, ideolojik söylemin vücudumuza ve hareketlerimize nasıl yansıdığını ve çevremizdeki canlı cansız maddelerle ilişkimizi nasıl şekillendirdiğini konuşmadan çalışabilir miyiz sorusu oldu. Sıfırlık, temizlik ve bekaret kavramlarının vücudumuz ve benliğimizle olan ilişkimizi doğrudan ve kökten etkilediği varsayımıyla yola çıkalım. Bu etkilenme biçimlerini gözlemlemek ve değerlendirmek kolay değil, çünkü insan kendi etkileniş biçimini ve onun izlerini neden sonuç ilişkisine dayalı bir denklem gibi apaçık göremez, görse de paylaşamaz. Belki paylaşacak kelimeler olmadığı için, belki de paylaşacak güvenli bir ortam olmadığı için. Birçok sosyal norm ve kavramın (masumiyet, utanç ya da inançlılık gibi) insan bedeninde deneyimleniş biçimi karmaşık, gömük, görünmez ya da kendinden sansürlüdür. Hikâyelendirme metodu birçok alanda katılımcıyı güçlendirse de, bazı temaları çalışırken, özellikle de vücuda, deneyime ve yaşanmışlığa odaklandığımızda araştırmayı

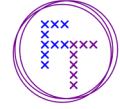


kısıtlayabilir. Söylenemeyecek kadar derinde ya da fark edilemeyecek kadar görünmez olanın üstünü bir kez daha kapatır. Hikâyeyi erteleyen bir dışa vurumculuğu amaçlayan bu araştırmada kadınların doğru ifade etmek kaygısı taşımadan çamurlu, buruşuk, biraz dibi tutmuş, sulanmış ya da çürümeye yüz tutmuş olanı ortaya çıkarabilmelerini istedim. Bunun için nesnelere, yiyecek maddeleriyle, çöpe atılacak kullanılmayan eşyalarla, kâğıtla, kalemle, boyalarla, imgelerle ve seslerle deneysel egzersizler tasarladım ve yürüttüm.⁷ Saflık, temizlik, tazelik ve güzellik olgularının kadın bedenini de bir objeymiş ya da bir yiyecek maddesiymiş gibi algılatan kültürel değerler oldukları tezinden yola çıkarak, bir kadın gündelik bir nesneyi nasıl nesneleştirir sorusunu sordum. Bir kadının herhangi bir nesneyi ele alma, kullanma ve ilişki kurma biçimlerine bakıp kendi nesneleştirilme tarihine dair izler bulunabilir mi, onu anlamayı denedim. Atölye çalışmalarında “bana kendini anlatır mısın?” ya da “şununla ilgili bir hatıran var mı?” demek yerine, “bu nesnelere ilk kez görüyormuşsun gibi onları dokunarak inceler misin?”, “bu nesnelere bir vücut yapar mısın?”, “yaptığın vücudun üzerinde kendi tarihinin dönüm noktalarını işaretleyebilir misin?”, “bazı nesnelere seçip onlarla ilişki kurarken hatırladığın şeyler var mı?” gibi sorular sordum.



Fotoğraf 5 ve 6. *Nesnelere yeniden karşılaşma egzersizi: yumurtayla ilişki kurma*, fiziksel otobiyografik tiyatro atölyesi, Ankara, Ocak 2015, yürütücü: N. Eda Erçin

⁷ Bu egzersizlerin ana kaynakları, kendilerinden eğitim aldığım ve beraber çalıştığım, fiziksel tiyatro, performans sanatları ve hareket üzerine uzmanlaşmış Rena Mirecka, Helen Poynor, Alison Hodge, Rebecca Loukes ve Eva Schmale'dir. Performans metodolojisi anlamında kendimi hem bir oyuncu hem de bir eğitmen ve araştırmacı olarak en yakın hissettiğim ve en çok faydalandığım yaklaşım ise yirminci yüzyılın en önemli tiyatro laboratuvarlarından birinin kurucusu olan Polonyalı tiyatro yönetmeni Jerzy Grotowski'ye aittir.



V. Kiminle çalışıyorum?

Doktora araştırmamın bu ilk projesinde bana yakın olan bireylerle çalıştım: (a) Tarihi bana yakın olanlar, diğer bir deyişle yaşanmışlıklarını paylaştıklarım -aile üyelerim, aynı ortamda büyüdüklerim ve eski yakın arkadaşlarım; (b) Tekniği bana yakın olanlar, diğer bir deyişle çalışma alanlarını paylaştıklarım -sanatsal bir disiplinin içinde benzer metotların eğitimini alıp, paralel platformlarda tiyatro ve performans yaptığım kadınlar. Bu yazıda, birbirimize daha yargısız ve yalın tanıklık edebildiğimiz ve destek verebildiğimiz için, tekniğini paylaştığım vücutlarla, yani b grubundaki katılımcılarımla yaptığım atölye çalışmalarına odaklanıyorum. Ayrıca aynı aile ya da mahalleye mensup olmak veya birbirinin içeriden tarihini bilmek, a grubu katılımcılarıyla yaptığım çalışmalar üzerine kendi dilimde açık bir öz eleştiri yapmamı daha karmaşık ve zor bir hale getirdiği için de, b grubundaki katılımcılarımla yaptığım saha hakkında yazmayı tercih ediyorum.

Kişisel olanın çözüldüğü bir yer feminist bir saha. Bir çeşit kadın, tek tip vücut değiliz. Vücutluluk halimizin iç içe geçtiği, özneler-arası bir sorgulamanın mümkün olduğu bir yer burası. Diğerlerinin kişisel hikâyeleriyle bir yapbozun içine oturuyor saklı gizli yönlerimiz, hikâyelerimiz. Hepsini toplasan belki bir tek tutarlı birey tarihi çıkmayacak ortaya, ya da sürekliliği olan tek bir kültürel hikâye. Hiçbir şey sadece bana ya da sana ait değil. Hiçbir ifade bütün değil. Belli oran ve derecelerde paylaşılmış, çoğalmış, yarım kalmış veya unutulmuş hikâyecikler var. Aynı değiliz, illa benzer de değiliz ama yalnız da olmadığımız aşikar. Bizi aynılaştırmayan ve yalnızlaştırmayan metotlarla çalışırken birbirimize saygılı ama çok da samimi bir yerden tanıklık ediyoruz. Sarkan, sallanan, kırışmış, kanayan, konuşan ya da susan her parça bizim. (Saha notları, N. Eda Erçin, Temmuz 2014, Ankara)



Fotoğraf 7. Nesnelere hareket yoluyla yeniden karşılaşma egzersizi: kumaşlar ve kurdeleler, fiziksel otobiyografik tiyatro atölyesi, Ankara, Ocak 2015, yürütücü: N. Eda Erçin

VI. Metotlar ve Egzersizler üzerinden

Hikâyeyi erteleyin.

Konuşmayı erteleyin.

Görmeyi erteleyin.

Fiziksel tiyatro çalışmalarında sık kullanılan bir tip egzersizdir bu: Önce vücuduna veya yüzüne gündelik olmayan bir şekil ver ve daha sonra bu şeklin kime ait olduğunu araştır. Örneğin, bu şekilde bacakları açık yürüyen, gözlerini böyle fal taşı gibi açarak kızan ya da hafif kamburu çıkmış bu kişiler kimlerdir? Hikâyeleri nedir? Oysa fenomenolojik bir çalışma hikâyelendirmeyi ertelememizi ister. Belli fiziksel bir formun içine girip, onu isimlendirmek ve hikâyelendirmek yerine bir süre o formun içi kalsak, formun kendisine ve vücudumuzun o formun içinde neler hissettiğine odaklansak kendimizle, çevremizle ve bedensel tarihimizle yeni ilişkiler kurabilir, yeni bilgilere ulaşabilir miyiz? Öykülendirmeyi, sözlü iletişimi ve şeyleri görerek



bilme ve anlama eğilimini bir süre kenara bırakıp dokunma, duyma, hareket etme, koklama, tat alma, dengede durmaya çalışma ve türlü duygulanım yollarıyla kendimizle, belleğimizdekilerle ve çevremizdekilerle kurduğumuz ilişkilerin cinsini, yoğunluğunu ve anlamını değiştirebilir miyiz?

Sosyoloji bölümünde okurken çok sayıda kalitatif saha araştırmasında çalıştım. Birçok sözlü tarih araştırmasında beraber çalıştığım hocam Helga Rittersberger Tılıç “en olağan dışı hikâyeyi değil, en sıradan olanını arıyorsunuz” derdi. Bu ipucunun bende yarattığı etki büyüktü. En sarsıcı hikâyeyi bulmak, her deneyimsiz saha araştırmacısının gizli arzusudur. Katılımcılar atölyeye gelir gelmez hemen hikâyelerini paylaşmak istiyor ya da benim sıradışı hikâyeler peşinde olduğumu düşünüyorlar. Tiyatro tekniklerinin bir metot olarak kullanıldığı birçok sosyal araştırmada amaç hikâyeleri açığa çıkartmak ve onları yeni bir ses ve bilinçle paylaşmaktır. Bu araştırma onlardan biri değil. Ben hikâyeyi ertelemek istedim. Kendimizi hemen sosyal kategorilerin içinden tanıtmayalım; vücut vücuda, kafa kafaya, nefes nefese karşılaşalım, tepki verelim, el uzatalım; terleyerek, kahkaha atarak, koşup, kayıp, şarkı söyleyerek, ağlayarak, çizerek; disiplinler arası kaygan bir zeminde tanışalım istedim. “Hepimiz biraz tetikteyiz, biraz tedirgin, biraz heyecanlı. Zaman içinde yerimize oturacağız”, dedim. “Hikâye yok, ama hiç mi bir şey söylemeyeceğiz?”, dediler.

Egzersiz 1: Bakir bir gözle hatırlamak - eşikteki bir anın(ın) çok duyulu temsili

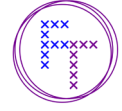




Fotoğraf 8 ve 9. *Nesneler yoluyla hatırlamak, hatırlatmak ve resmetmek*, stüdyo deneyleri, Nisan 2014, Exeter, yürütücü: N. Eda Erçin

Saat dört. Herkes çoktan gitti. Sabah dokuzda iki çekmeli bavul dolusu eşyayla geldiğim stüdyodayım hâlâ. Çalışma saat birde bitti, üç saattir mekânı topluyorum ve temizliyorum. İçerde ağır bir koku var; yumurta kokusu, insan nefesi kokusu, soyulmuş soğanlar, sağa sola saçılmış baharatlar, kurumuş yosun. Her yerde yumurta var, kırılmış, dağılmış, kabukları un ufak olmuş, dokunulmamış... Dört veya beş tane çift kişilik çarşaf büyüklüğünde, yere yayılmış beyaz pamuklu kumaşlara ve onun üzerinde, katılımcıların elleri, ayakları, tüm vücutları ve türlü nesnelere bıraktıkları izlere bakıyorum. Böyle bakarak ne dediklerini anlayabilir miyim bilmiyorum ya da anlamak istediğimin ne olduğunu. Hepsinin bana bir şeyler hissettirdiği kesin. Yürüyorum etraflarında, uzaklaşıyorum, yaklaşıyorum, tepeden bakıyorum, başımı yere koyup aynı düzlemden bakıyorum, büyüteçle veya kameranın yaklaştırma fonksiyonundan yararlanarak çok daha yakından bakıyorum. Ne görüyorum? İçimde hem çok ciddi bir merak hem de bir tedirginlik var. (Saha Notları, N. Eda Erçin, Nisan 2014, Exeter)

Exeter’de yürüttüğüm bu atölye çalışmasının bir bölümünde geniş bir masanın üzerine onlarca materyal yaydım. Siyah çay, diz altı naylon ince çorap, gazlı bez, balonlu plastik ambalaj,



kebab şişleri, tarçın, yeni bahar, soğan, renkli gıda boya ları, gül kurusu, kimyon, sabun köpüğü, alüminyum folyo, bulaşık sünger i, boncuktan kolyeler, kesik kumaş parçaları, türlü kâğıtlar, zımpara, toprak, tuz, tel toka, un, oje, şeker, tıraş kremi, dövülmüş ceviz, günlük ped ve dahası... İçeride 25 ile 45 yaşları arasında İngiltere, Macaristan, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Türkiye ve Mısır'dan toplam sekiz katılımcı var. Bir kısmı profesyonel oyuncu, bir kısmı akademisyen, bir kısmı da yerel sakinlerden. Herkese önce masadaki nesnelere oynamalarını ve etkilendikleri nesnelere kenara ayırmalarını söylüyorum. Sonra her birine bir zarf içinde yazılı olarak ifade ettiğim soruyu veriyorum. Kâğıtta her katılımcıya sorulan soruya beyaz çarşaf üzerinde cevap vermeleri yazıyor. Hepsine aynı soruyu yöneltiyorum ama onlar bunu henüz bilmiyorlar. Amaç diğer katılımcıların önünde çekingenlik hissetmelerini bir ölçüde engellemek.

Kâğıdı okuyan bir duruyor. Kiminin yüzü kireç gibi, kimi hemen hangi nesnelere koşacağını biliyor, kimi olduğu yerde çarşafın kendine ayrılmış alanında zıplamaya başlıyor. Hatıraların dokusu, kokusu, sıcaklığı ve renkleri yok mu? Kâğıtta “bedensel sınırlarınızı aştığınızı düşündüğünüz, karşılıklı izne dayanan, bir başka bedenle deneyimlediğiniz ilk samimi anı” hatırlıyor musunuz yazıyor. Yuvarlak ve muğlak bir önerge. Bilinçli olarak bu dili kullanıyorum. Bekaret demiyorum, kaybetmek demiyorum ve cinsel istismarı özellikle dışında bırakmaya çalışıyorum (ama bunu asla başaramıyorum; cinsel istismar hatıralarıyla her yerde her şekilde karşılaşıyorum). Bu devasa çarşafın etrafında yürüyorum, sanki birilerinin mahremine tanık oluyormuş gibi. Bana anlatmaya çalıştıklarını çok net anlamak istiyorum önce. Herşeyin içinde bir işaret arıyorum; baharatlı bir salata yapmış biri (onun kabak ve patates rendelediğine şahit olduğumu anımsıyorum, yarım saat kırk beş dakika, hiç durmadan); biri yere çubuklardan bir ev yaratmış, evin yanında parçalanmış bir çift naylon diz altı çorap var (onun da bu çorabın üzerine büyük bir zevkle tıraş köpüğü sıktığı

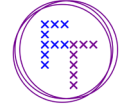


anı anımsıyorum); biri bütün bir soğanı alüminyum folyoya sarıp bırakmış, yanında bir şişe süt; kiminin çarşafı ise kir içinde (onun haşince önce her yere toprak döktüğünü sonra üzerine yumurtalar yerleştirip çıplak ayaklarıyla hepsini ezdiği anı anımsıyorum buna bakarken). Burada açığa çıkan bilgi sadece katılımcıların hatırladıkları ve onu nasıl ifade ettikleri değil, aynı zamanda hatırlama biçimleri. Ortaya çıkan bilgi, hatırlamak için ne yaptıkları, yarattıkları kompozisyonun sadece görsel değil üç boyutlu ve çok duyulu olduğu, kompozisyonu yaparken nasıl tepki verdikleri, nasıl hareket edip onun bir parçası oldukları ve benim onları canlı seyrederken ve sonra mekanı terk ettiklerinde yarattıklarıyla baş başa kaldığımda neler hatırladığımı ve nasıl hatırladığımı kapsıyor. Bunların hepsi açığa çıkan bilgiler arasında, fark edilmeyi bekliyor. (Saha notları, N. Eda Erçin, Nisan 2014, Exeter)

Egzersiz 2: Nesiller arası bir dişi vücut haritası

Bu egzersizde görme duyusunu ve görünürlüğü, duyumsama içindeki imtiyazlarından bir an olsun sıyrıp, nesnelere, vücudun ve deneyimlerin dışardan nasıl göründüklerine değil de içeride nasıl hissedildiklerini ve nasıl yeniden üretildiklerini araştırmak için vücut haritası yöntemiyle çalışıyorum.

Stüdyodayız. Kadınların üç nesil üzerinden ortak bir vücut çizip, kendilerini, anne ve anneannelerini düşünerek, yaşam izlerini, ilklerini, dönüm noktalarını, önemli anlarını işaretlemelerini istiyorum. Bir harita üzerinde çalışır gibi. Bekaretin böyle bir haritanın içinde dolaylı veya dolaysız bir iz düşümü var mı onu görmek niyetindeyim. Ankara'daki atölyenin beşinci günü yaptığımız bu çalışmada birkaç gündür deneyimlediğimiz bedensel egzersiz ve yaratımların izlerini bulmak mümkün. Nasıl mı? Vücut imgesiyle sayfa üzerinde kurulan dinamik ilişkiye, vücutları giydirmeye gerek duyulmamasına ve imgelerin gerçekçi olmaya zorlanmamasına bakarak. (Fotoğraf 1 ve 2)



Birçoğu bakar bakmaz feminen bir izlenim yaratmıyor. Kadın da olabilir, erkek de, hatta insan olmayan bir başka varlık da. Ama doğum ve doğurganlık temsilleri yoğun. Katılımcılardan kendi kişisel haritalarını tamamladıktan sonra biri ön, biri arka olmak üzere gerçek insan boyutunda çizilmiş iki vücudun içlerini doldurmalarını istiyorum. Önü ve arkasıyla bu on kadını ve onların nesiller arası tarihlerini birleştiren bir kadın vücudunu. Bu haritayı türlü nesne ve boyaları kullanarak işliyorlar. Onlara nesnelere beş duyu organı ile algılanış biçimlerine göre (özellikle koku, doku ve sese odaklanarak) bu vücudun üzerinde bir yer bulmalarını söylüyorum. Vücut tamamladıktan sonra hepsi bir geri adım atıyor ve ben bu yerde yatan kadına bakıp, dokundukları, kokladıkları, tadını alabildikleri ve gördüklerine odaklanıp bu vücudu yazarak tarif etmelerini istiyorum. Amacım çok duyuyla algılananın betimlemesini görünüşe dayalı stereotipik olandan ayrıştırmak. Kim bu kadın? Kim bu kadınlar? Nasıl bedenler bunlar? Kimisi bunu birinci tekil şahsın sesinden, kimi birinci çoğul şahıstan, kimi de üçüncü tekil şahısla yazıyor. Genel, uzak ve bize dokunmayan bir kategori onlar, kadınlar. Kadınlık üzerine sahip oldukları toplumsal fikir ve siyasi eğilimleri açık ettikleri ifadeleri çıkarınca bu yerde yatan üç boyutlu, önlü arkalı kadın figürünün maddeselliğine ve kolektif tarihine dair can alıcı tasvirler yapıldığını okuyorum. Ortaya çıkarılan vücuda uzun uzun bakıyorum, yazılanları dinliyorum ve içlerinden kelimeler, cümleler çıkarıp birbirine ekliyorum. Ortaya özneler arası, araştırmacı olarak beni de içine katan, fiziksel etkenliğe dayalı ve çok hisli bir tasvir çıkıyor. Sözden de, hikâyeden de, yazıdan da hiçbir zaman tam anlamıyla sınırlamıyorum.



Fotoğraf 10. Nesiller arası kolektif bir dişi vücut haritası, fiziksel otobiyografik tiyatro atölyesi, Ankara Ocak 2015, yürütücü: N. Eda Erçin



İNSAN DEĞİL BAŞKA BİRŞEY

Metal kadar soğuk bir cinsellikle başlamış ilk tecrübe, rengi

Daha çok kırmızı, kızarmış, kızarması istenen

Kadın bedeni hep akar mı? Bulunduğu kabın şeklini alır mı?

O kaba nasıl girer? Nasıl sever?

Bize emanet bir bedendir aslında...

Çok kanamış, yıpranmış

Üzerinde ağır yükler,

Hayatta kalabilen ve zevk alan kadın

Kafasında oluşmayı bekleyen bir sürü fikir,

Sert ve zırhla kaplı.

Sancılı ve sanrılı bir tutsak

Kalbi sağlam, hafif ve yumuşak

Çocukluk

Bisiklet

Korku



Rahim, zar, göğüs

Belki de onu bulunduğu yere bağlayan birşey var

Adım atamıyor

Tabanı yapış yapış

Dudaklarından öyle çok sivri cümleler çıkmış ki,

Doğum lekesi

Bıçak yarası

Sezaryen dikişi

Topuklu, kalçalı, memeli

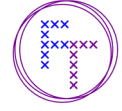
Gül ve sabun kokulu

Tepeli ve çukurlu

Hem erkek hem kadın

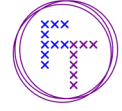
Ya da insan değil başka bir şey.⁸

⁸ Birbiri arasında mesafe bırakılmış her satır bir başka katılımcı kadının sesini ifade eder.

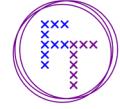


VII. Metodun kendisinden öğrendiğim, paylaşabileceğim ne var?

Vücut haritaları, zevkten, neşeden, bolluk ve özgürlükten çok, durağanlığı, fiziksel acıyı, biyolojik dönüşümleri, yaralanmaları, hastalıkları, sakatlanmaları, toplumsal beklentileri, omuzlardaki yüzü, dizlerdeki bükülmeyi, hapsolmuşlüğü, dengede durma çabasını ve kırgınlıkları yansıtan, görünür hâle getiren bir uzama dönüşüyor. Vücuda odaklanmanın, bir yoga öğretmeni edasıyla çabuk bir özgürleşmeye neden olacağını düşünmek oldukça naif. Katılımcıların bedensel tarih denince yaşam sevincine ve zevke dair yaşanmışlıkları hatırlayamadıklarına ya da hatırladıkları şeyleri gözler önüne koymanın uygunsuz kaçacağını düşünerek sessiz kaldıklarına yahut bu hatırlananı nasıl ifade edeceklerini bilemediklerine tanık oluyorum. Hatta daha da ötesinde hatırlamanın kendisine dair derin bir sorgulamaya giriyorum. İnsan sipariş üstüne hatırlayabilir mi? Hatırlamak beklenmedik bir yeniden karşılaşma değil mi? Kendi tarihimiz içinde yeri hikâye, fotoğraf ya da şarkı gibi elimizde bir kopyası bulunan uyarıcılarla pekiştirilmiş ve sürekli paylaşılan hatıralar dışında, çok net bir biçimde kodlanmamış, gündeliğin içinde tekrarlanırken öne çıkmamış ama bizi şekillendiren, hafızamızı oluşturan birçok an yok mu; birçok edinilmiş bilgi, duygulanım, deneyim? Vücudun, dilin, mekânın ve nesnelere maddeselliğine odaklandığımız zaman onların belleğimize olta attıklarına tanık oluyoruz. Hiç beklenmedik bir anda çok mühim bir deneyimi bize yeniden yaşatabiliyorlar. Bu her zaman hatırlamak istediğimiz bir şey olmuyor tabii ki. Ucu açık bir saha ya da atölye çalışması uygularken hatırlanmasını arzu edilmeyeni ve travmayı davet ettiğimizi biliyorum. Vücut-merkezli bir araştırma kanımızı donduran bir şey hatırladığımızda “neler olduğunu, ne hissettiğini anlatmak ister misin?” demek yerine, durmak, sırt üstü uzanmak ve sadece nefes almak için meşru ve güvenli bir alan yaratıyor. Duruyoruz, bekliyoruz ve birbirimizi iyileştiriyoruz. Ama diğer yandan hikâyelendirmeyi, konuşmayı ve görmeyi ertelemenin, kadının halihazırda suskun olmasının beklendiği ve bu suskunluğa kıymet verilen bir sosyal ortamda etik olarak ne anlama geldiğini sormamak da mümkün değil. Katılımcı anlatmak istiyorsa ona sus diyebilir misin? Zor olan ama olması gereken çalışmanın içinde hep “burada” olmak ve katılımcıların



ihtiyaçlarına göre plan değişikliği yapabilmek. Bu noktada, keskin bir kararlılıkla tasarladığım sözsüz egzersizleri uygularken, “konuşmadan iletişim kurarak ürettiğimiz bilginin peşindeyim” iddiasından vazgeçerek kelimelerin ve hikâyelerin aramıza sızmalarına izin verdim. Araya sızan kelimeler ve hikâyeler ağırdı. Araştırmayı yabancı bir dilde yapmış olmamın araştırmayla arama koyduğu mesafede kendime nefes alacak ve uzak duracak küçük bir alan yarattım; benim ikinci dilime duyduğum bu uzaklık (İngilizce’nin sesinin kulağımdaki hissizleştirici etkisi ile birlikte) tanık olduklarımdan çıkardıklarımı açıklıkla ve cesurca yazabilme ve ifade edebilmeme olanak sağladı. Ama bunun eş zamanlı olarak yarattığı şüphe ve gerginlik hissini yazının kendisinden ve konu edindiği metodolojiden ayrı değerlendirmek pek de mümkün değil.



KAYNAKÇA

Baker, U. (2010) *Kanaatlerden İmajlara: Duygular Sosyolojisine Doğru*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Butler, J. (1990) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Londra: Routledge.

Conroy, C. (2010) *Theatre & the Body*. Londra: Palgrave Macmillan.

Goffman, E. (1990) *The Presentation of Self in Everyday Life*. Londra: Penguin.

Merleau-Ponty, M. (1962) *Phenomenology of Perception*. Londra: Routledge & Kegan Paul.

Parker-Starbuck, J. ve Mock, R. (2011) Researching the Body in/as Performance. *Research Methods in Theatre and Performance* içinde, Kershaw, B. Nicholson, H. haz. Edinburg: Edinburgh University Press, 210-235.

Schechner, R. (2002) *Performance Studies: An Introduction*. Londra: Routledge.

Spatz, B. (2015) *What a Body Can Do: Technique as Knowledge, Practice as Research*. Londra: Routledge.

Özyeğin, G. (2009) Virginal Facades: Sexual Freedom and Guilt among Young Turkish Women. *European Journal of Women's Studies*, 16(2): 103-123.